ӘДӘБИЈЈАТ ВӘ ИНЧӘСӘНӘТ 22 НОЈАБР 1969-чу ИЛ.

ЈОЛ һАРАДАН КЕЧИР

«Инамым, әгидәм»* Тофиг Бајрамын илк ири һәчмли китабыдыр. Бу, о демәкдир ки, һәмин китаб шаирә өзүнү охучуја лајигинчә тәгдим етмәк имканы вердији кими, рә'ј сөјләјән мүәллифә дә шаирлә ачыг данышмаг шәраити јарадыр.

«Инамым, әгидәм»дә тәрчүмәләрдән вә «Тәбрик чичәкләри» адлы поемадан әлавә, једди бөлмәдә ше'рләр топланмышдыр. «Мәним партбилетим», «Дүнјанын сәси», «Вәтән нәғмәләри», «Ата үрәји», «Севки сәтирләри», «Кәрәк елә јаным», «Чаванширин нәғмәләри». Бөлмәләрин бу адлары китабдакы ше'рләрин мөвзу һүдудларыны тәсәввүр етмәјимизә имкан јарадыр. Бурада ичтимаи идеаллардан, вәтәндашлыг һиссләриндән тутмуш мә'нәви нараһатлыглара, фәрди инсани ағрылара, интим дујғулара вә нәһајәт, ушаг садәлөвһлүјү вә марағына гәдәр поетик мәсафә мүшаһидә олунур. Бура, белә демәк мүмкүндүрсә, мүәллифин сәрки салонудур. Һәмин салонун јухары башында чидди бир тонда јазылмыш «Ленин сағ олајды каш!», «Мовзолејдә», «Ленин өјрәтдији тәк» адлы әсәрләр дурдуғу һалда, ашағы башында оғул мәһәббәтиндән синәси габаран бир ата һәссаслығы илә гәләмә алынмыш «Чаванширин нәғмәләри» көзә дәјир. Бура Тофиг Бајрамын мөвзу јолудур; охучуларла гоша аддымладығы, онлара үрәк ачдығы бир јолдур. Бу јолун әввәлиндә о:

Инамы итирмәк, ешги итирмәк
Ағырдыр вәтәни итирмәк гәдәр!—дејә «Инамым, әгидәм» адынын архасында дуран мә'наны нәзәрә чарпдырыр, әгидәсинин вәтәнлә гоша дурдуғуну, вәтән гәдәр кәрәкли вә мүгәддәс олдуғуну хәбәр верир. Бу һисс онун сонракы ше'рләриндә даһа да дәринләшир, конкрет мөвзулар вә конкрет образлар дахилиндә поетик һәллини тапыр:

Ахы, балыг сусуз, гартал сәмасыз,
Көзләр дә зијасыз јашаја билмәз.
Каинат күнәшсиз, инсан һавасыз,
Шаир партијасыз јашаја билмәз,

(«Мәним партбилетим»)

Бу да шаир әгидәсинин бир гајнағы, бир көкүдүр.

Ганун чыхаранда, ше'р јазанда,
Ленин синәмиздән бојлансын һәр күн.

(«Ленин өјрәтдији тәк»),

Јахуд

Сәнә бомбалар јағыр,
Вјетнам.
Сачларыма гар јағыр,
Вјетнам...

(«Мән сәнинләјәм»)

«Азәрбајчан дүнја көзир», «Көзәллик ашиги» ше'рләриндәки вәтәндашлыг гүруру, «Волакардин», «Ај кечмиш чәбһәчи» ше'рләриндәки нараһатлыг, «Гадын үрәји» вә «Тәбрик чичәкләри» әсәрләриндәки аналарымыза, мүәллимләримизә һөрмәт вә бағлылыг — бунлары јухарыда мисал көстәрдијимиз парчаларла бирләшдирәндә лирик гәһрәманын инам, әгидә мәфһуму вә онун архасында сахладығы фикирләри ајдын олур. Көрүндүјү кими, бу һиссләр поезија үчүн бир нөв ән'әнәвидир, вачибдир, бу мисаллар ејни заманда, Тофиг Бајрамын лирик гәһрәманынын вәтәндашлыг һиссләрини, доғма торпаға бағлылығыны, дүнја халгларынын азадлыг һәрәкатына бәсләдији рәғбәтини, нараһатлыг вә никбинлијини көстәрмәк үчүн дә сәчијјәвидир.

«Кәһәр атла сөһбәтим» ше'риндәки

«Чәмәндә налындан дүшән изләрин
Дөврәси чичәклә һашијәләнди».

—кими мисралар мүәллифин тәбиәти јахшы мүшаһидә етдијини тәсдиг едир.

Поезијамызын өзү гәдәр гәдим бир ән'әнәси вар: јүз илләр боју ше'римизин мөвзу сәрһәдләри вәтәнимизин сәрһәдләриндән чох кениш олмушдур. Бу, мүасир поезијамызда да давам едәјиб јашајыр. «Инамым, әгидәм» китабынын да бир бөлмәси «Дүнјанын сәси» адланыр. Бурада гит'әләрдән кәлән сәс лирик гәһрәманын әгидә сүзкәчиндән, поетик рәнкләри арасындан кечиб «Лос-Анжелос матәми», «Конгонун өлмәз оғлу» вә с. ше'рләрә чеврилир. «Лос-Анжелос матәми» поетик образлары, сакит, тәбии аһәнки илә һәм бу бөлмәнин, һәм дә китабын мүвәффәгијјәтли ше'рләриндән биридир. Бу әсәр полисләр тәрәфиндән «үрәји гуш јувасытәк» дағыдылмыш, јер үстүндә бирчә гарыш торпағы јох икән, јер алтында јатмаға «көндәрилмиш», «дәриси халча кими ајаг алта сәрилән», «гәбир бојда бир дахмада» һәјата кәлиб, «дахма бојда бир гәбирдә» јатан дөрд јашлы зәнчи гызына һәср едилмишдир. Поезија үчүн вачиб тәләбләрдән олан, күчлү поетик әһвал-руһијјәдән, һиссдән доғдуғуна көрәдир ки, «Дүнјанын сәси», «Дағлар вә шаирләр», «Ушаг вә дәниз», «Лајла», «Көруш», «Кәрәк елә јаным» вә саир ше'рләр дә јахшы тә'сир бағышлајыр. Бизчә бу ше'рләр Тофиг Бајрамын потенсиал имканларыны көстәрмәк үчүн мүнасиб мисаллардыр вә мүәллифин бир шаир кими әсил јолу бу ше'рләрдән кечиб кедир.

Мә'лумдур ки, мәсәлә мөвзунун бөјүк-кичиклијиндә јох, она бахышдадыр. Вјетнам бу күн дүнјанын диггәт мәркәзиндә дуран бир проблемдир. Лакин Тофиг Бајрамын лирик гәһрәманы Вјетнам халгынын фачиәсини лазымынча јашамадығындан «Вјетнам нәғмәләри»ндә, «Вјетнам чағырыр», јахуд «Вурушачаг Вјетнам» кими мисралар дөнә-дөнә тәкрар едилсә дә, мөвзунун долғун поетик ифадәси нәзәрә чарпмыр. Әксинә, онларла мәшһур лајладан сонра јазылмыш, илк бахышда о гәдәр дә диггәти чәлб етмәјән «Лајла» ше'риндә исә ифадә тәрзи даһа поетик, исти вә тә'сирлидир.

«Инамым, әгидәм» китабындакы ше'рләрин үмуми пафосундан чыхыш едәндә үрәјимиздә, мүәллифә чатдырыласы арзулар вә нараһатлыглар да баш галдырыр. Тофиг Бајрамын бә'зи ше'рләриндә һәм мөвзу, һәм дә ифадә тәрзи тәзә дејилдир. Шаир, дағлар, үрәк вә саир һаггында чох јазылмышдыр. Бу исә, мә'лум олдуғу кими, мүәллифи нисбәтән чәтин вәзијјәтә салыр. Тофиг Бајрамын бу мөвзуда јазылмыш бә'зи ше'рләриндә инама, әгидәјә аид конкрет тәбии һадисәләри гәләмә алмагдан, онлары поетик деталларла көстәрмәкдән чох шаирлик һаггында, инам, әгидә барәсиндә үмуми мүлаһизәләр үстүнлүк тәшкил едир.

Ше'ри адәтән буз дағларына—ајсберкләрә охшадырлар. Әсас мә'на чох вахт мисраларын, образларын алтында кизләнир. Ше'р охучуја тә'сир едир, ону дүшүндүрүр вә зәнкинләшдирир. Тофиг Бајрамын мүәјјән ше'рләриндә исә лирик гәһрәман һәр шеји һазыр шәкилдә охучуја тәгдим едир, јени поетик образларла данышмыр. Бу да тә'сир күчүнү азалдыр. Мәсәлән, «Ај анам Бакы» ше'риндә олдуғу кими. Доғма шәһәримиз һаггында «Ганымдан ган алды гызыл бајрағын; Мәнәм јараданы бу көзәл чағын», «Гоча Шәрг нур алыр шәфәгләриндән» вә с. кими таныш мисраларла данышмаг мүасир поезијанын јолу дејилдир. «Улдузлара сөзүм», «Тәзә евдән сәс кәлир», «Јаваш кәз» вә саир ше'рләрдәки фикирләрдә дә тәзәлик чатышмыр.

Ајдындыр ки, поезијамызын инкишаф јолу даһа чох онун тәбиилијә, һәјата јахынлашмағы илә бағлыдыр. Тофиг Бајрама да бу сәпкили әсәрләринин сајыны артырмағы арзулајырыг. Бу јолда, бу инкишафда бизим дедијимиз тәнгиди гејдләр исә ону, јахшы мә'нада, нараһат сахламалыдыр. Ахы, доғрудан да, өз дедији кими

Шаирлик ән бөјүк әзијјәт, әзаб,
Шаирлик ән бөјүк гәһрәманлыгдыр.

Сабир РУСТӘМХАНЛЫ

* Азәрнәшр, 1969.